

**REGIONALNA
KONFERENCIJA**

SUSJEDI, A NE NEPRIJATELJI

**O PROCESU POMIRENJA U
REGIONU BIVŠE JUGOSLAVIJE**

SARAJEVO, 22-26.04.2010.

Centar za nenasilnu akciju Sarajevo/Beograd
u saradnji sa Miramida centar, Grožnjan

Regionalna konferencija

SUSJEDI, A NE NEPRIJATELJI

O procesu pomirenja u regionu
bivše Jugoslavije

Sarajevo, 22-26.04.2010.

Izdavač:
Centar za nenasilnu akciju
Sarajevo/Beograd

Urednice:
Tamara Šmidling i Helena Rill

Lektura:
Bjanka Alajbegović

Dizajn:
Mane Radmanović

Fotografije:
Nedžad Horozović, Nenad Porobić,
Nenad Vukosavljević

Štampa:
fineartstudio Sarajevo

Sarajevo, juni/lipanj 2010.

UVODNA RIJEČ

Drage prijateljice, dragi prijatelji,

pred vama je brošura nastala nakon konferencije „Susjedi, ne neprijatelji“, održane od 22 – 26. aprila/travnja u Sarajevu. Konferencija je okupila preko šezdeset učesnika/ca iz Bosne i Hercegovine, Srbije i Hrvatske. Tako su se, verovatno po prvi put na jednom javnom događaju sa ovom tematikom, jedni pored drugih našli bivši borci, aktivisti/ce, teoretičari/ke i istraživači/ce, novinari/ke, političari/ke. Ljudi različitih profesionalnih i životnih, pa i vrednosnih usmerenja imali su tako priliku da tokom četiri dana diskutuju i razmene svoja viđenja procesa pomirenja i suočavanja sa prošlošću na prostorima bivše Jugoslavije. Bez pritisaka donošenja isforsiranih zaključaka i usaglašavanja, i bez nametnutog očekivanja za proizvođenjem takozvanih „zajedničkih konkretnih aktivnosti“, respektabilna grupa iskusnih ljudi je jednostavno razgovarala i učila tokom plenarnih sesija, radionica i pauza.

Glavni tematski fokus konferencije bio je proces pomirenja u bivšoj Jugoslaviji koga smo hteli da propitamo, (re)definišemo, sagledamo sa različitih aspekata. Sam pojam pomirenja kao po pravilu izaziva kontroverze, on je apstraktan, a često i previše „elastičan“. Osećajući potrebu za konkretizacijom i sistematizacijom, hteli smo potaknuti kritičko propitivanje postojećih koncepata i modela, kao i pristupa njihovih nosilaca i nositeljki. Ideja je bila da se, bez dodatne banalizacije i posezanja za receptima tipa „za nekoga sve, za svakoga ponešto“, pokušaju kritički propitati dosadašnje prakse, pa čak (posebno onda!) kada to podrazumeva i kritiku sopstvenog pristupa.

Još jedan fokus se na neki način „nametnuo“ tokom konferencije. Radi se o ulozi i mogućem doprinosu ratnih veterana procesima pomirenja, suočavanja sa prošlošću

i izgradnje mira. Iako je samo jedna sesija bila direktno posvećena ovoj temi, samo prisustvo brojnih ratnih veterana iz različitih vojski i udruženja, uticalo je na to da uloga ove grupe bude stalno „na dnevnom redu“ konferencije. Time smo, ponešto neočekivano, dobili priliku za odvijanje jednog paralelnog procesa koji nije bio u glavnoj agendi konferencije. Radi se naime o procesu senzibilizacije (i ratnih veterana i aktivista/ca) – jednih na druge. Ne gajimo iluziju da se, evidentno postojeći jaz, time radikalno smanjio, ali ne možemo da se zadovoljno ne nasmešimo na činjenicu da smo značajno doprineli tome da predstavnici boračke populacije postanu uobičajeni akteri ne samo ovakvih dešavanja, već i šireg procesa pomirenja.

Nakon svega, ono čime smo posebno zadovoljni jeste veliki odaziv kolega/ica iz različitih branši na naš poziv za učestvovanje na konferenciji, kao i veoma dobar odaziv predstavnika/ca medija koji su pratili i izveštavali sa konferencije. Iako je za CNA ovo bio iskorak iz uobičajenog načina rada i, na neki način, put u nepoznato, shvatili smo da smo dorasli ovakvom zadatku jer potreba za ovom vrstom povezivanja i razmene definitivno postoji. Samo što je većina nas ili previše umorna od „beskrajne priče“ ili zablavljena sopstvenim aktivnostima i inicijativama. Povratna informacija koju smo dobili nakon konferencije nas ohrabruje da nastavimo u ovom pravcu, a na svima nama je da prostor između ove i neke sledeće slične konferencije ispunimo predanim i odgovornim radom na ovom polju.

Do sledeće prilike

Tamara Šmidling
koordinatorka aktivnosti

Sarajevo, 22.04 – 26.04.2010.

**PROGRAM KONFERENCIJE
"SUSJEDI, A NE NEPRIJATELJI"**

Četvrtak 22.04.
prije podne

Dolazak učesnika/ca

Četvrtak 22.04.
poslije podne, 19.30

Otvaranje konferencije,
večera i koktel

Petak 23.04.
prije podne, 9.30 – 13.00

**VIKTIMIZACIJA KAO
PREPREKA POMIRENJU**
Uvodno izlaganje i plenarna
diskusija; rad u malim grupama
Voditeljica:
Sabina Čehajić Clancy – Sarajevska
škola za nauku i tehnologiju Sarajevo

Petak 23.04.
poslije podne, 15.30 – 19.00

Dvije radionice paralelno:
KOJEG SU RODA RAT I POMIRENJE?
Voditeljica:
Nejra Nuna Čengić - Centar za
interdisciplinarnu postdiplomske
studije Univerziteta u Sarajevu

**KOLIKO KOŠTA TO ŠTO RADIMO? O
IZGRADNJI MIRA I ČINJENJU ŠTETE
SVOJIM RADOM**
Voditelj:
Nenad Vukosavljević – CNA Sarajevo/
Beograd

Subota 24.04.
prije podne, 10.00 – 13.00

Okrugli sto
(konferencijska sala hotela "Saraj")
Tema:
TREBA LI NAM POMIRENJE U REGIJI?
Učesnici:
Peđa Kojović (BiH), **Saliha Đuderija**
(BiH), **Radomir Kezunović** (BiH)

Subota 24.04.
poslije podne, 15.30 – 19.00

VETERANI I POMIRENJE
Izlaganja i plenarna diskusija; rad u
malim grupama
Voditelji:
Ugo Vlasisavljević – Univerzitet u
Sarajevu, **Adnan Hasanbegović** – CNA
Sarajevo/Beograd

Nedelja 25.04.
prije podne, 9.30 – 13.00

Dvije radionice paralelno:
REKOM I VETERANI
Voditeljica:
Vesna Teršelić – Dokumenta Zagreb
**ŠTO JE NAMA REGIJA DANAS?
REGIONALNA DIMENZIJA RADA NA
POMIRENJU**
Voditelj:
Goran Božićević – Miramida centar
Grožnjan

Nedelja 25.04.
poslije podne, 15.30 – 19.00

MEDIJI I POMIRENJE
Izlaganja i plenarna diskusija; rad u
malim grupama
Voditelji:
Boro Kontić - Media centar Sarajevo,
Nikola Tomić - Dnevni list Danas,
Beograd i **Drago Hedl**, novinar,
Hrvatska

19.30
Zatvaranje konferencije,
večera

O ORGANIZATORIMA

Centar za nenasilnu akciju Sarajevo/Beograd

Mirovna organizacija koja od 1997. neprekidno djeluje na polju izgradnje mira, transformacije konflikta i suočavanja sa prošlošću u bivšoj Jugoslaviji. Tokom dugogodišnjeg rada, CNA je postao nezaobilazna tačka na mirovnoj mapi ovog regiona. Aktivnosti CNA osmišljava i sprovodi tim koji čini deset ljudi koji rade u dva ureda – sarajevskom i beogradskom. Na različitim CNA treninzima iz nenasilne razrade konflikata/izgradnje mira, do sada je učestvovalo nekoliko stotina ljudi iz regiona bivše Jugoslavije (od Hrvatske do Kosova). Istrajnim i kontinuiranim građenjem kontakata sa različitim grupama (aktivisti, nastavnici/e, novinari/ke, političari/ke, bivši borci), stvorena je neformalna mreža graditelja mira širom regiona koja broji oko stotinu aktivnih pojedinaca/ki. Više desetina ratnih veterana je, pionirskim radom CNA na tom polju, uključeno u procese izgradnje mira i pomirenja. CNA je do sada izdao i promovirao nekoliko publikacija i pet dokumentarnih filmova.

Više o organizaciji, njenoj misiji, viziji, prošlim i budućim aktivnostima na: www.nenasilje.org

Miramida centar Grožnjan

Miramida Centar – Regionalne razmjene mirovnih iskustava - osnovan je inicijativom domaćih i stranih aktivista, kao dopuna osnivanju Centra za mirovne studije u Zagrebu. Potreba za rezidencijalnim mirovnim centrom u inspirativnom okruženju prepoznata je još kasnih 90-tih. Mirovnim aktivistima/cama, s prostora post-YU zemalja, ovaj Centar od ranih 2000-tih služi kao mjesto podrške, povezivanja i propitivanja. Redovite aktivnosti kreću 2004. Godine, a do sada su se isprofilirali:

- a) Jedinstveni program ODMAK/RETREAT
- b) Uključivanje branitelja za izgradnju mira
- c) MIRAMIDANI

Kroz sam Grožnjan do sada je prošlo nekoliko stotina mirovnih aktivista/ica s prostora bivše Jugoslavije.

Uskoro više na www.miramida.org

**Petak prije podne,
23. 04. 2010.**

VIKTIMIZACIJA KAO PREPREKA POMIRENJU

Sabina Čehajić Clancy

Sarajevska škola za nauku i tehnologiju
Sarajevo
(Izvodi iz *izlaganja*)

Drago mi je da sam danas ovdje, jer nemam često priliku da o svom radu govorim pred publikom kao što ste vi. Uglavnom su to neke naučne konferencije u jednom zatvorenom krugu, pa imam osjećaj da mi sa univerziteta ne saradujemo dovoljno sa nevladinim sektorom koji nešto radi na tematici pomirenja.

Ja sam socijalni psiholog po struci i izučavam fenomen međugrupnog pomirenja isključivo sa aspekta socijalne psihologije. Kada pokušavam da dam neku definiciju pomirenja, nastupam iz tog ugla koji se u mojoj struci zove „socijalno-emosivno pomirenje“. To je vrlo apstraktan i generalan pojam i meni je bitno i kako ga definiram, ali i kako ga možemo mjeriti – gdje smo mi sa tim procesom i ima li ga uopće.

Proces pomirenja sastoji se iz dva procesa koje ja smatram i stubovima pomirenja. Prvi stub jeste priznavanje zločina i prihvatanje kolektivne/moralne odgovornosti za ono što se desilo. Sa ovim drugim se mnogi neće složiti i ja sam spremna da o tome diskutujemo, ali ja smatram da pomirenje kao takvo, samoodrživo pomirenje, ne možemo dostići niti ga imati, ukoliko ne uspostavimo i postignemo proces prihvatanja kolektivne odgovornosti.

Nikada nisam radila niti sam namjeravala da radim sa direktnim počinocima zločina, niti sa direktnim žrtvama, ako možemo govoriti o direktnim žrtvama rata.

Istraživanja koja sam sprovela rađena su sa mladim ljudima, sa onim ljudima koji nisu bili direktno involvirani u ratna dešavanja. Ono što je mene zanimalo jeste na koji se način neko ko je u potpunosti nevin (u

kontekstu direktne uključenosti) suočava sa prošlošću, suočava sa činjenicama da su zločini počinjeni i na koji način ta osoba doživljava onog drugog, ma ko taj drugi bio. Rezultati tog istraživanja, koje sam započela prije sedam godina, pokazuju da tog prihvatanja kolektivne odgovornosti gotovo nema. Najčešća psihološka reakcija je, ako ne poricanje, onda neko minimiziranje, opravdavanje. Nevjerovatan je taj niz psiholoških reakcija koje su ljudi u stanju da aktiviraju i primijene samo da ne bi došlo do priznavanja zločina i, u konačnici, prihvatanja odgovornosti. To ide čak dotle da se primjenjuje i direktna dehumanizacija onog drugog, kao jedna moralna strategija opravdavanja onog što se desilo, samo da se ne bi prihvatila odgovornost.

Ja sam također htjela i da ispitam na koji način mi možemo da potaknemo to priznavanje, koji su to socio-psihološki procesi i mehanizmi koji mogu da dovedu do priznavanja, a šta je to što opstruira, odnosno, šta je prepreka pomirenju.

Drugi stub pomirenja jeste oprost. Pri tome, ja ne govorim o direktnim žrtvama i direktnim počinocima. Kada se zalažem za davanje oprosta i priznavanje zločina, ja dakle ne govorim o direktnim počinocima, niti o direktnim žrtvama koje moraju da oprostite onome ko im je nanio zlo. Ja govorim o nama, o nama kao dijelu, htjeli mi to ili ne, različitih kolektiviteta. Mi jesmo dio tih zajednica, kolektiviteta, grupa i, samim tim, snosimo suodgovornost za sve ono što se dešavalo i što se dešava. Kada kažem da smo mi svi odgovorni za ono što se desilo, ne kažem da sam odgovorna za sve ono što su pripadnici mog naroda činili u prošlosti, ali sam odgovorna za ono kako ću se sada postaviti u odnosu na to. Odgovornost definiram kao jedinu ispravnu moralnu reakciju, kao odgovor na ono što se desilo, što jesu pripadnici mog naroda činili i radili.

To shvatam kao jedini odgovor u sadašnjosti koji će nas sutra dovesti do tog nekog održivog i istinskog pomirenja. Četiri ključna pozitivna prediktora su: znanje o prošlosti i počinjenim zločinima, sposobnost zauzimanja perspektive drugog i međugrupni kontakt. Najvažniji negativni prediktori su: glorifikacija sopstvenog naroda, moralna opravdanja, strah od isključenja iz sopstvene grupe i percepcija (kolektivne) viktimizacije.

Moja istraživanja pokazuju da faktor istinske, direktne viktimizacije nikada nije bio negativan prediktor u procesu pomirenja. Naprotiv, u par studija su primijećene i pozitivne korelacije između te lične viktimizacije i pomirenja. Zato se ja ovdje isključivo fokusiram na percepciju kolektivne viktimizacije u smislu – moj narod je najveći gubitnik u ovom ratu; mi smo jedine i istinske i prave žrtve ovog rata. Znači, govorimo o toj nekoj kolektivnoj percepciji viktimizacije.

Istraživanje među mladima iz srednjih škola i sa Univerziteta iz različitih dijelova BiH pokazalo je da su mladi ljudi koji se druže sa pripadnicima drugih naroda, koji imaju prijatelje i kontakt sa drugima, ustvari začetnici tih nekih pozitivnih promjena. Jer pomirenje jeste proces koji jako dugo traje i to nije samo proces pozitivnih promjena, tu ima puno uspona i padova, pa i negativnih promjena i ishoda. Taj kontakt je nešto što ja dugoročno strastveno zagovaram, no istraživanje je pokazalo da taj inicijalni kontakt u početku ne proizvodi odmah pozitivne promjene, čak naprotiv. Mladi ljudi koji su stavljeni po prvi put u situaciju da razgovaraju o ovim temama neće nužno potaknuti pozitivne promjene. Identifikacija sa sopstvenom grupom se nakon tih prvih kontakata čak pojačava, međutim, dugoročno gledajući, vrlo je bitno da se taj kontakt nastavi i ostvaruje i dalje. Ključno je da su u

tom kontaktu određeni uvjeti zadovoljeni – da oni imaju percepciju da su u jednakopravnom položaju i da imaju zajednički cilj. Vremenom, oni počinju da sagledavaju situaciju iz ugla drugog (ili trećeg), što je bitan element same empatije, saosjećanja sa onim drugim. Istovremeno sa tim procesom zauzimanja perspektive drugog, dolazi i do smanjenja ove percepcije viktimizacije koja je u direktnoj negativnoj korelaciji sa priznavanjem. Znači, osobe koje smatraju da je njihov narod jedini istinski gubitnik i jedina žrtva u ovom ratu, jesu osobe koje nisu spremne da priznaju ono što se desilo, da oprostite drugima, koje jednostavno nisu spremne na pomirenje. Međutim, kontakt dovodi upravo do smanjivanja ove percepcije – možda mi nismo jedini koji smo izgubili u ovo ratu, možda ima i drugih, i to pojačava psihološku spremnost za priznavanje.

Ljudi zaista imaju averziju prema tom pojmu kolektivne odgovornosti i prva reakcija je – pa to je apsurdno i nelogično. Ja razumijem te reakcije, ali mislim da je jako važno da se otvori diskusija na ovu temu i da se pristupi shvatanju ovog pojma sa otvorenom i čistom dušom, bez te (inače psihološki sasvim razumljive) potrebe za nekom zaštitom naših kolektiviteta, naših individualnih i socijalnih identiteta.

Subota prije podne,
24. 04. 2010.

TREBA LI NAM POMIRENJE U REGIJI?

Okrugli sto:

Peda Kojović, Naša stranka; **Saliha Đuderija**,
Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH;
Radomir Kezunović, Demokratska partija RS
(*izvodi iz izlaganja*)

Peda Kojović:

Mislim da nije pitanje da li nam treba pomirenje, nego kako. Da bismo uopće razgovarali o tome, moramo postati svjesni šta se ovdje dogodilo od 1992. do 1995. godine. Naše istine o ratu su fragmentirane. Ja mogu reći kako sam ja doživio rat iz lične perspektive, iz perspektive moje ulice, mog grada, nekog regiona, mjesta u kojem sam bio. Ali znam putujući po Bosni i Hercegovini u toku rata i radeći svoj posao koji me vodio na ratišta širom svijeta, da sigurno postoji i druga strana priče. Eh, kada ćemo mi biti u stanju da prihvatimo i tu drugu stranu priče i da je uvažimo, ja ne znam, ali sigurna je jedna stvar. Postoje neke stvari o kojima se ne može razgovarati. Recimo, kad vam neko kaže da se boji da leti avionom, potpuno je uzaludno da mu statistički objašnjavate da su njegove šanse da pogine u automobilu ili vozu mnogo veće. Ono što mi moramo naučiti da uradimo jeste da prihvatimo strah tog čovjeka kao činjenicu i da mu eventualno pomognemo da to prevaziđe... Projekat vladajućih stranaka na stvaranju psiholoških barijera je ogroman. Kada smo radili jednu predstavu u Mostaru prošlog ljeta, tehničar nam je bio dečko od 25 godina koji živi u zapadnom Mostaru i koji nikada nije vidio stari most uživo. Nama je trebalo osam dana da ga polako, od kafića do kafića, dovedemo do tamo. Bez obzira u kom ste gradu ili selu živjeli 1992. godine, ako ste uzeli oružje da branite svoje selo ili svoj grad – to je bila velika hrabrost. Još je veća hrabrost odlučiti se danas na pomirenje, to je isto tako hrabar čin kao što je bila i odbrana

1992. godine, da vam kažem.

Mislim da se kod izvinjenja prvenstveno radi o prihvatanju odgovornosti. Ako hoćete da stvari postavite onako kako bi trebalo, a to je da ne postoje zločinački narodi, nego postoje zločinci i zločinačka djela, onda morate donijeti rezoluciju kao što je donijela Srbija ili uraditi ono što je Ivo Josipović uradio. Meni je žao što Bosna i Hercegovina to nije prva uradila i što nije osudila zločine koji su počinjeni tu. To je jedan apsolutno neophodan proces. Ono treba da dođe kao rezultat jednog psihološkog procesa kroz koji čovjek prođe, gdje se suoči sa istinom, pa pod uticajem osjećaja pravednosti ponudi to izvinjenje. Poenta je u putu koji čovjek putuje, a ne u određuju na koje stiže.

Saliha Đuderija:

Pitanju rata i žrtava rata se do sada, realno govoreći, posvećivalo vrlo malo pažnje, a ključna pitanja su i poslije 18 godina ostala samo načeta, nikada dovršena, kao što u BiH imamo, kako mnogi vole da kažu, nedovršeni mir. Na pitanje – treba li nam pomirenje – odgovorila bih da nam treba miroljubivo okruženje. Same žrtve uvijek govore – mi ne želimo ni sa kim da se mirimo, mi želimo da nam stvorite okruženje i uvjete u kome ćemo dobiti sve ono što nas pripada kao žrtvama rata i gdje ćemo imati podršku ne samo od zajednice nego i od države, od ključnih institucija koje treba da riješe socijalna i zdravstvena pitanja i pitanja stanovanja. Jer ponekad je jako teško govoriti o ovome o čemu mi danas govorimo ako pred sobom imate desetine i stotine ljudi koji pitaju – kako ću ja riješiti stan, kolika je moja naknada, kako da upišem dijete? Onda ste stalno u procijepu da morate riješavati konkretne stvari, a za ove stvari koje su također jako bitne vam ne ostaje vremena. Ja lično mislim da je možda najvažnije unutar

RIJEČ UČESNIKA/CA – ILI ŠTA NAM JE ČINITI

ovog sistema razviti sistem vrednovanja odgovornosti pojedinaca, političara, ali i nevladinih organizacija u pogledu rada u ovom domenu. Nažalost, i na jednoj i na drugoj strani imamo se čega stidjeti, ali ima isto tako i dobrih stvari s kojima se možemo i ponositi...

Snaga je u ljudima i u nama samima, a ne u sistemu, mi sistem treba da iskoristimo za naše potrebe. Partnerstvo sa NVO treba da počiva na definiranju jedinstvenog cilja i pristupa. Moraju se postaviti i definirati na svim nivoima ključni problemi kako bi se moglo tragati za rješenjima. Kad je neka od vlada ovu priču uvela u svoje institucije? A to je upravo ono što nama treba. Zalažem se da imamo strukturu u kojoj ćemo mi biti obavezani da djelujemo na ovom polju zajedno sa nevladinim sektorom koji to želi. Jer ni tu ne žele svi.

Problem kod tranzicijske pravde, kroz demokratizaciju, kroz pomirenje, jeste što mnogi ljudi ovo pitanje nisu shvatili kao proces. Pomenula sam i međunarodnu zajednicu i neke projekte o kojima je govorio gospodin. To znači da nismo imali strateški pristup, većina nije bila svjesna, većina nije željela da shvati da je u pitanju proces. Ove teme su teme na kojima trebate raditi godinama. Nepovjerenje i strah ljudi je začuđujući... Ljudi osjećaju neprijatnost, strah i nepovjerenje naspram onog drugog, uopće ne govorim ni o Bošnjacima, ni o Hrvatima, Srbima, nego onom kako sam se ja i neki tu osjećali. To je nešto stvarno, to je stvarnost u kojoj mi živimo u BiH.

Kako vidim put do pomirenja? Za mene lično, a mislim da je svima to tema za razmišljanje, da nastavimo sa stvaranjem potencijala ili kritične mase osoba, ljudi u vladinom i nevladinom sektoru koji će biti sposobni da se nose s ovim procesom. Vaš broj meni danas pokazuje da imamo potencijal i snagu, a ako se osvrnem na vrijeme prije nekoliko godina,

moram reći da je za ovim stolovima bilo mnogo manje ljudi i mogu čak da ih nabrojim, jer su to bile sve poznate face, jedni druge skoro znamo. Meni je jako drago što ovdje danas vidim puno ljudi koje nisam imala prilike upoznati a ni oni mene. Druga stvar... Treba da insistiramo, da prisilimo naše institucije u BiH, da napravimo sistem unutar države koji podržava ovaj proces, ovo mora ući u naše vlade, parlament, na svim nivoima od lokalnih do entitetskih, kako god hoćete...

Radomir Kezunović:

Mislim da je proces pomirenja ipak konačno krenuo sa jedne deprimirajuće pozicije, iz jednog stanja u kome nismo imali gotovo nikakvih inicijativa, niti konkretnih koraka. Neke izjave Ive Josipovića, Borisa Tadića i Dragana Čavića govore u prilog tome. Prije nekog vremena sam bio protivnik ideje o podizanju krsta na Trebeviću. To je ovdje u Sarajevu bila velika tema. Naravno da sam na jednoj strani Sarajeva imao aplauze, a na drugoj zvižduke. Ti zvižduci su bili toliko zaglušujući da ja nisam obnovio svoj mandat gradonačelnika Istočnog Sarajeva i ponosan sam na to. Drugi primjer je spomenik ubijenoj djeci u Sarajevu. I u tom procesu sam učestvovao, ali to nisam uspio. Moja ideja je bila da, ako već govorimo o djeci, onda je prvo iz Sarajeva trebalo da krene spomenik svoj djeci bez obzira koje su nacije. Dakle, proces pomirenja u regiji – da! Nadam se da ćemo i u BiH imati glasova koji idu u tom pravcu, a taj proces će uvijek imati svoje žrtve. Proces pomirenja su činovi, djela, konkretno! Ono što jeste problem, nažalost, pokušaja da se čine konkretna djela na uspostavljanju pomirenja, regionalnog povjerenja, jednostavno nema, nema promocije, nema ih kao afirmativnog u medijima, to govorim iz svog ličnog iskustva. Vi možete da uradite šta god hoćete, nikad to nije zabilježeno, promovisano, dato kao neka

dobra praksa, dato kao nešto što je pokazano javnosti. To je proces koji bi trebalo da ima neke javne podrške. Šta god da sam ja uradio kao gradonačelnik Istočnog Sarajeva, koliko god to bilo afirmativno, nisam dobio kao odgovor – da, gospodine, to vam je dobar čin. ... Mislim da proces u kojem mi zajedno učestvujemo, način na koji bi to bilo, to je već više puta rečeno, da upiremo prste na neke druge nije pravi put. Pravi put je da mi pokušamo da u svojoj sredini, u svojoj grupi, u svom nacionalnom, da pokušamo da se izborimo i kažemo - ovo što smo mi radili nije dobar pravi put.

Ko kome treba da se izvinjava i ko se s kim miri? Današnji skup je s temom pomirenje i nijedan čovjek ne bi rekao ne. Svi smo naravno rekli da i sad vi kažete - a ko to, s kim. Ne postoji čovjek u BiH niti u regiji koji ne može da da doprinos pomirenju, čovjek, pojedinac, bilo ko. Ako krenete od ličnog nivoa, pa kroz strukturu, organizaciju bilo koje vrste, škole, fakulteti, kulturne institucije, ekonomija, sve do jednoga ima prostora u svom direktnom djelovanju ka pomirenju. Ja ću sad da izdvojim samo obrazovanje. Nema afirmativnog primjera u BiH, baš sam razmišljao da li mogu da kažem da mi u BiH imamo neki primjer ili neku dobru praksu da podijelimo s nekim. Za mene je najstrašnija situacija koju mi radimo - obrazujemo djecu, buduće međusobne ratnike. Bilo koje istraživanje, evo neka ga napravi bilo ko, novinari, sociolozi - da vide koji je to odnos -oni su školovani protivnici, protivnici koje mi kroz organizirani sistem-školoavanje, proizvodimo da to budu. To je strašno...

Što se tiče pomirenja, koraci koje mi pravimo su vrlo spori, vrlo mali, mislim da smo sad u fazi, a ima već nekoliko godina da smo u toj fazi, prepoznavanja samo moje žrtve, samo onoga što je meni urađeno, samo moje patnje. Tu smo se ukopali, i to se zove egoizam žrtve i iz toga ne izlazimo i ne možemo vidjeti ništa drugo. Nismo spremni čuti drugu patnju, ne možemo je osjetiti. Mislim da smo u procesu rata dehumanizirali drugoga, da bismo mogli da ubijamo ili bilo šta radimo, a time smo dehumanizirali i sami sebe samo što to ne znamo i sad smo prepoznali da smo žrtve i znamo da smo žrtve deceniju i već koliko. I onog momenta ćemo postati ljudska bića kad počnemo da žalimo i da prepoznavamo svoje gubitke i da kažemo da ih više niko živ ne može vratiti. Ono što je izgubljeno, da li život, godine, da li je to materijalno i više, ne može se vratiti. Kao kad ti neko umre u porodici, moraš aminovati taj proces, taj gubitak godina, vremena, materijalnog stanja.

Amela Puljek Shank, Sarajevo, BiH

Važno mi je da pogledam ove ljude koji su bili tu, i veterane, i mirovnjake, i stručnjake neke različite, da pored toga što uviđamo očigledno svoju odgovornost u procesu pomirenja, da uvidimo i da nismo ni oni od kojih sve potiče, niti smo mašine koje se iznenada pojavljuju i rešavaju stvar, nego da ti procesi kao što su pomirenje i suočavanje sa prošlošću i saradnja u regiji - idu, traju, dešavaju se, sprovode se... Neki od njih su neminovni i to sam i ilustrovao primenom Španije gde, iako su imali društveni konsenzus da neće dirati grobove iz građanskog rata, unuci kopaju sada, znači proces će se desiti. Gde smo mi sada tu? Ja vidim da ispred sebe imamo nešto što se dešava u regiji, a na nama ostaje sad da prepoznamo sopstvene uloge.

Mi imamo znanja, kompetencije, iskustva rata i sad u odnosu na to što imamo, šta je to što mi možemo da podstičemo, olakšavamo, da mu pomožemo, da smetamo ponekad, da zaustavljamo nešto što mislimo da nije potrebno, i tu je negde naša uloga.

Milan Colić, Beograd, Srbija

Mi imamo taj problem da se nijedna sredina nije suočila na pravi način s razmjerama zločina. Ili se preteruje o stradanjima sopstvenog naroda ili se uopšte ne govori o stradanju drugih. To je pogrešno s obje strane... Nema pravog suočavanja, da prvo dobijemo relevantne činjenice da ih možemo prezentovati. Nažalost, osim što nam pravosuđe nešto daje, mi druge činjenice i nemamo. Donekle ima tih nekih pionirskih pokušaja, kao što su ti projekti popisivanja žrtava, ali nažalost, to još uvijek nije nešto što je prihvaćeno od strane ljudi u lokalnim zajednicama. Ono što nam je prije svega potrebno su institucije, pravosuđe, komisije i sve ko bi mogao pomoći, da dođemo do tih podataka koji su najbliži činjenicama koje su se stvarno desile i onda da radimo kampanju informisanja ljudi o tome. Posebno u zajednicama gdje su bili počinjeni teških oblici ratnih zločina kao što je Prijedor, jer ljudi nemaju pojma šta se dešavalo u Tribunalu na suđenjima za te zločine.

Edin Ramulić, Prijedor, BiH

Ne znam, po meni je pomirenje da se ja ne bojim da pitam i da se ne bojim da čujem šta ti misliš o meni, a ako ne pitam da to onda ne bude zato što nije važno nego jer smo to protresli. A mi to ne pretresamo, ili pretresamo u svojim sigurnim sredinama, bazično slični sa sličnima, a to nije društveni nivo i nije ono što bi me osnažilo pa da kažem OK, idemo ka nekom zdravijem suočavanju,

spremanju stvari, koje čak i ako su nam teške da ih nosimo bar znamo šta su, i kakav uticaj na budućnost imaju.

Ana Bitoljanu, Grožnjan, Hrvatska/
Skoplje, Makedonija

Meni je ključno pitanje ko zapravo vodi priču o pomirenju u ovom regionu? Moj je utisak da mirovni aktivizam, pokret, kako god ga zvali, trpi poraz za porazom, da tako kažem. Nama definiciju pomirenja i suživota diktiraju političke elite, verske elite i donekle mediji, ali vrlo limitirano. Po meni je to ključni problem. Jer kako će deca gledati na ono što se desilo zavisi, pod jedan, od toga šta će pročitati u udžbenicima, a škole deluju kao apsolutne fabrike ideologije na ovim prostorima. Drugo pitanje koje mi se čini bitnim, a sa kojim takođe ne izlazimo na kraj je pitanje identiteta. Ovde sve počinje i završava se sa tim kako se zoveš i prezivaš. Ja nemam taj kolektivni identitet i to je moj glavni problem sa pitanjem kolektivne odgovornosti, iako ja mogu da razumem ovde prezentovanu definiciju. Imam osećaj da mi konstantno gubimo trku i bavimo se nekim koskicama koje nam se bacaju odozgo, od političkih elita. Oni diktiraju tempo, a mi ih vrlo neuspešno pratimo i kaskamo za njima već godinama. Zato ovih par dana vidim kao šansu da se vidi šta je potrebno da mirovni pokret malo stane na noge i' da uleti u tu neku agendu i da se malo intenzivnije uplete u ono što proizvodi ove matrice sa kojima mi imamo problem već 15 godina.

Slobodanka Dekić, Sarajevo, BiH/
Beograd, Srbija

Čini mi se da je u javnom diskursu često problema u tome što se postavlja određena hijerarhija žrtava, pa postoje one manje i one više važne, čak i u okviru istih etničkih grupa. To izaziva jaz. Čini mi se da je takođe potrebno suprotstaviti se glorifikaciji ratnih napora, vojnih akcija za narod, državu, žrtvovanja kao najviše vrednosti. Otpora tome postoji jako malo u javnom prostoru jer je teško reći to nekome ko je izgubio nekoga. Tu glorifikaciju shvatam i kao traženje smisla u onome što nam se dogodilo, ali mislim da je glorifikacija rata nesrećan način da se traži smisao zato što programira neku nesretnu budućnost. Jer onda ostaje poruka da se rat slavi, čak i da je rat zapravo dobar. Davanje smisla toj tragediji je jedan od zadataka na putu izgradnje mira i pomirenja. Tu se ne može ići sistemom eliminacije jer iza svakog tog napada ili ostrašćenosti postoji neki bol. To treba da probamo da razumemo i da se uhvatimo u koštac sa tim.

Nenad Vukosavljević, Beograd/Srbija

Subota poslije podne,
24. 04. 2010.

VETERANI I POMIRENJE

Uvodna izlaganja:

Ugo Vlasisavljević, Univerzitet u Sarajevu i
Adnan Hasanbegović, CNA Sarajevo/Beograd

Ugo Vlasisavljević:

Kad govorim o ovakvoj tematici, nastojim biti provokativan, pa čak imam i političku ambiciju da budem subverzivan. Termin veterani ću definirati na nešto širi način podrazumijevajući pod tim borce, zaslužne borce koji igraju važnu ulogu u poslijeratnom periodu, ali koje društvo slavi kao svoje posebno zaslužne građane upravo zato što su dali poseban doprinos u ratu. U skupu veterana postoje posebno zaslužni borci. U prethodnom sistemu su oni imenovani kao narodni heroji, danas se imenuju kao borci sa posebnim zaslugama, ordenima, odlikovanjima i slično. Dakle, ja se prvenstveno osvrćem na te zaslužne borce, posebno na one sa najvišim odličjima i priznanjima, junake, heroje. Specifičan post-jugoslovenski kontekst ulazi u sferu nečega što možemo nazvati postkolonijalnim specifičnim režimom. Svi politički sistemi i državni sustavi su ovdje izašli iz rata. Ne postoji kreacija režima, državne konstrukcije, političke ideologije koja postaje dominantna, a da to nije ishod, odnosno posljedica rata. To je veoma važna činjenica koja se malo uzima u obzir. O ratu se govori, zahvaljujući novoj, mirotvornoj percepciji rata od I svjetskog rata naovamo, kao da je on najveće zlo. Iz te percepcije se ne vidi jedno pozitivno kulturno značenje rata koje je meni jako važno i koje sam nazvao - rat kao najveći kulturni događaj. Pozitivno značenje rata dolazi u kontekstu kulture, političke, sublimne, vrhunske kulture. Mi na ovim prostorima kulturu uglavnom doživljavamo kao etno kulturu, kulturu naših identiteta i naše posebnosti. Tu se rat pojavljuje kao događaj svih događaja. Zato što posle svakog rata jezik dobiva novi

standard i postaje naš jezik, nova lektira se uvodi u škole, nova književnost se kanonizira. Poslije svakog rata novi politički režim se uspostavlja, nova politička ideologija, nova interpretacija kolektivnog identiteta. Veterani predstavljaju inženjere, glavne aktere i glavne snage uspostavljanja tog poslijeratnog poretka. Kod nas je, po definiciji, svaki poredak koji gledamo kao poredak u miru - poslijeratni poredak. I ove posljednje ratove treba tretirati kao revoluciju u kulturno-političkom, etničkom i svakom drugom smislu. Ko su akteri te revolucije? Veterani. Oni su ustvari akteri politike, konstruktori novog političkog režima. Daj bože da ovdje jednom dođe do strašne revolucionarne promjene društveno-političkog sustava, sustava jezika, standardizacije, identiteta a da to nije posljedica rata. To do sada još nismo imali. Treba sad vidjeti ovaj pozitivni kulturni aspekt rata. U socijalističkom sistemu je do vrhunca dovedena paradigma da je veteran političar par excellence, i da je političar veteran par excellence. Veteran je tamo čudom preživjeli borac koji je izašao iz najtežih bitaka. To je uistinu čudom preživjeli. Taj čovjek poslije rata nije običan čovjek već neko ko je izabran sudbinom. Taj obrazac se ponavlja i u posljednjem ratu. Veterane treba analizirati kao one koji nose politički legitimitet. Ko danas dira u ovaj poredak dira u mrtve, u prolivenu krv najboljih sinova naših naroda. To je u temeljima poretka, prolivena krv i stratišta. Zbog toga veterane ne možete izmjestiti iz politike. Ni domaći veterani nisu svjesni da oni nikada više ne mogu zauzeti poziciju koju su imali u prethodnom poretku. To nije zato što je prethodni sistem imao bolju socijalnu politiku već zato što je sav legitimitet izgradio na veteranima. Nije bilo političke funkcije ako je nisi kao veteran zaradio na nekom bojištu, žrtvovao se. Ovdje je došlo do tog razdvajanja - političari

nisu išli na bojišnice, to je velika razlika. Političar sada nije bio učesnik u onoj vrsti gerilske borbe kao u prethodnom ratu. Oni se sada moraju oslanjati na veterane, ali sami nemaju taj legitimitet. Oni zato moraju dolaziti na proslave, na ceremonije, moraju se predstavljati kao dio tih odbrambenih snaga. I onda veterani osjećaju da ima manipulacije da ima isključivanja, pa govore – ne mogu oni pričati u moje ime. Oni moraju, ljudi moji, pričati u ime veterana kako bi zadobili politički legitimitet, nedodirljivost, posvećenost kakvu su imali u prethodnom režimu.

Adnan Hasanbegović:

Ja bih rekao da je priča o veteranima u ove tri zemlje Dejtonskog trougla veoma slojevita. Ima jako puno sličnosti i razlika, ali je veoma važno za našu priču da je to jedna vrlo brojna populacija. Neke procjene govore o milion veterana u ove tri zemlje, mada znam da bi se sada mnogi veterani nasmijali na ovu brojku. I socijalno je ta skupina jako raznolika. Mi smo iz mirovnog ugla shvatili da su ti ljudi oko nas, a da nose jednu posebnu auru, da imaju jednu specifičnu težinu i da bi bila velika šteta ne uspostaviti kontakt. Čak smo shvatili i da je nemoguće raditi na mirovnom procesu a da veterani nisu akteri. Ipak, postoji taj ogroman jaz između tog civilnog društva i veterana koji mnogo više „petljaju“ sa državom i politikom nego sa civilnim društvom. Postoje i različite percepcije njih kao heroja, kao ljudi koji su branili naše zajednice, a istovremeno i kao zločinaca, kao ubica, naročito kada se radi o neprijateljskim veteranima. Politička i druga slaganja su neminovnost i neizbježni dio ove priče, ali ne postoji neki nepremostivi jaz. Tako smo, u saradnji sa boračkim udruženjima, uspjeli da stvorimo grupe ljudi koji mogu da saraduju. Danas oni zajedno djeluju i

promišljaju kako ići ka pomirenju. To što su se sreli je po sebi jedan veliki mirovni akt. Politički uticaj veterana danas je jako bitan, daleko se jače čuje kad oni govore mirovne poruke i meni se to čini kao jedan veliki doprinos smanjivanju neprijateljstva. To ljudima šalje jednu dobru poruku, posebno kada se tu dešava iskrena razmjena, empatija i propitivanje tipa šta se zapravo desilo? Topljenje neprijateljstva kroz očovječenje. Veterani su najplastičniji primjer tih pojedinaca kao dijelova kolektiviteta da tako kažem i zato su oni jako važni u procesu pomirenja kolektiviteta koji je sam po sebi vrlo kontroverzan.

Veterani su pokazali hrabrost u ratu, sada vidimo da je hrabrost i biti dio procesa pomirenja jer to zahtijeva hrabar iskorak iz te kutije u koju nas društvo gura. Kada zovemo neprijatelje da se družimo, zajednica će nas u najmanju ruku čudno gledati i to zaista zahtijeva hrabrost. Da se sve to propita, analizira i da tražimo koji je to put da se naš unutrašnji osjećaj smirenosti može javiti. Tu se ne radi ni o kakvom zatrpavanju problema, već o čačkanju po stvarima koje su vrlo bolne, po zločinima, po našim politikama, po ideologijama u ime kojih smo se borili i ratovali. Princip je upravo da se ne bježi od problema, nego da se hvata u koštac sa njim. I veterani tu imaju koješta da razmijene i da daju svoja viđenja, uz sva međusobna neslaganja.

Po meni jeste jedna od priča propitivanja koncept nasilja, zašto naš region nije specifičan po tom pitanju. Danas se vode ratovi i to ih vode neke zemlje kojima stremimo da budemo saveznici. Ono što je meni važno u ovom kontekstu veteranskog prisustva u procesu pomirenja, je sva kompleksnost nasilja koji su bila, koja teku i koja su u opasnosti da se opet dese. Tu govorimo i o ratu kao najradikalnijem nasilju, ali i na našim edukacijama gdje

RIJEČ UČESNIKA/CA – GDJE JE MJESTO VETERANA U IZGRADNJI MIRA?

razmatramo nasilje i šta sve vodi ka ratu i ratovima kao takvima. Ne očekujem od veterana neki radikalni pacifizam zbog samog iskustva, ljudi će vam reći da kad je u pitanju odbrana ljudi će potegnuti oružje i to je moje utopističko razmišljanje da treba težiti nenasilju...

Međutim, ono što se meni čini da je neki minimum, to je da definiramo nasilje i rat kao jedno zlo. Ta neka antiratna dimenzija je ono na čemu mi insistiramo i o čemu ja volim da pričam i treba afirmirati vrijednosti koje smanjuju nasilje generalno i nas kao aktere koji bojkotujemo nasilje, koji reagujemo na nepravdu i sprečavamo neka buduća nasilja... Kad se puške počnu dijeliti tad je kasno za pacifizam, prije se treba raditi da to toga ne dođe. I veterani su toga svjesni, da je rat zlo i da treba raditi na njegovom sprečavanju.

Mene jako zanima što je to što veterani propituju? Jer ja bih volio da se propita temeljni obrazac naših društava, a to je nasilje. Stalno, pa i u razgovorima sa veteranima, čujem ono – mi ne želimo da se našoj djeci desi ono što se nama desilo. Koji će to biti koraci a da ne generiraju nasilje ponovo? Ali to kreće od mene – koliko sam ja spreman odreći se nasilja i odreći se fascinacije nasiljem? Te korake bih zaista volio vidjeti, da to bude neka platforma propitivanja. Govorim o sadašnjem trenutku, ne analiziram prošlost.

Otto Raffai, Sesvete, Hrvatska

Kako veterani imaju snage i mogu danas da se mire? Jučer sam govorio o situaciji u kojoj se veterani nalaze, možda se mi bolje razumijemo nego što su to gledali neki iz toplih soba. ... Imamo snage da se razumijemo i snage i potrebe da se suočavamo s onim što smo prošli. Bilo je jedno pitanje šta veterani propituju u svojim druženjima? Pa, između ostalog, razgovaramo o svemu, jedan drugog gledamo i kažemo šta smo prošli, jedni drugima priznajemo šta smo sve učinili u ratu.... Jer ima nekih situacija... lakše mi je pričat' nekom ko je bio u rovu s druge strane, možda je bilo da smo istog momenta pucali jedan na drugog, nego da to pričam u porodici. Kod kuće žena je bila u ratu, granate i sve, ali nije bila u rovu...

Muhamed Azabagić, Tuzla, Bosna i Hercegovina

Govorila bih iz perspektive osobe koja se tri zadnje godine bavi izgradnjom mira na području Hrvatske, i ono što mene zanima, gledajući Hrvatsku, je odnos organizacija koje se bave razvojem, demokratizacijom, izgradnjom mira prema suradnji i prema odnosu i uključivanju sudionika rata u

nekakvom zajedničkom radu. Primijetila sam da je postojao neki otpor kao neka tišina i otpor organizacija prema sudionicima rata, ali mi se čini da se to u zadnje vrijeme malo promijenilo i da se počelo više uključivati i shvaćanje da je potrebno da bi se radilo na zajedničkom cilju. Ono što vidim kao problematično u Hrvatskoj, je odnos države prema sudionicima rata i čini mi se da su tu hrvatske strukture vlasti pogriješile, da postoji nezadovoljstvo u populaciji veterana, da se osjećaju iskorišteno, zaboravljeni i obespravljeni i tu vidim prepreku i uvjet koji se mora zadovoljiti da bismo krenuli dalje. Potrebno je da bi se došlo do pomirenja imati osnovnu pravdu, pravednost, sigurnost, ekonomsku socijalnu itd. I treba raditi na ovome i tu vidim suradnju civilnog društva i sudionika rata.

Lana Vego, Zagreb, Hrvatska

Pomirenje, u svakom slučaju. Ja, kao pripadnik vojske Republike Srpske, kao borac, mislim da mora doći do pomirenja kad tad, što prije to bolje. Iz toga vidim puno zašto – jer se stiču nova prijateljstva, obnavljaju neke stare osnove, veze koje nisu bile, koje su ratom izgubljene, kroz to se ekonomija razvija, kroz pomirenje, prijateljstva, brakovi, ne znam ni ja. U svakom slučaju je pozitivno, to svi treba da rade, a posebno borci. Veterani kako vi kažete, bi trebalo da otvore vrata, znači, važno je otvoriti vrata i krenuti dalje. A kad se ugledaju na borce, onda će i ostali htjeti da se pomire. Lično nemam nikakvih dilema jer sam takav čovek, i dolazeći na CNA aktivnosti sam stekao još više novih prijateljstava, srećo ljude za koje nikad nisam pomislio da ću se sa njima sprijateljiti. I mislim da treba i drugi ljudi da to pokušaju i da učine nešto po tom pitanju.

Ljuban Volaš, Prnjavor, BiH

Mi smo, ustvari, kao boračka populacija vrlo blizu pomirenja, al' ne daju neka načela, nešto ne da. Više izgleda nije upitno između ondašnjih zaraćenih snaga, sad je upitno svako s politikom, svako na svom području, sad smo zaraćeni s politikom. Gdje god da odeš, s kojom god populacijom da pričam s kojom smo bili zaraćeni, problem je politika. Znači, nije problem ni Musliman, ni Hrvat, ni Srbin, nit' je meni problem ni Srbin, ni Hrvat, oni imaju svoj problem sa svojom politikom, mi imamo sa svojom. Za Hrvate ne znam koliko su oni riješili, oni su još i ponajbolji, a sad imamo tog nekog neprijatelja koga treba označiti.

Zerin Džambić, Tuzla, BiH

O čemu ja mogu da pričam? Mogu da pričam o ovom gradu ovdje. Mogu da pričam o tome da kad dođem u Udruženje logoraša RS, da mogu da pokažem označen logor i u Federaciji BiH, u Sarajevu, centralni zatvor „Viktor Bubanj“. Zapravo, ja imam kredibilitet da kritikujem tu neku svoju stranu. Imao sam neku motivaciju da uđem u rat, sad vidim - prevaren sam. Nije to-to. Nemam neko multietničko nego neko bošnjačko Sarajevo. Izdan sam zapravo, na neki način. Mogu kritikovati svoje i mislim da je to nešto što može imati efekta. I Srbi i Hrvati i Bošnjaci treba da unutar svog naroda traže ljude koji imaju kredibilitet, čija riječ ima neku težinu za kritiku svoje strane.

Nermin Karačić, Sarajevo/BiH

**Nedelja posle podne,
25. 04. 2010.**

MEDIJI I POMIRENJE

Uvodničari:

Boro Kantić – Mediacentar Sarajevo, **Nikola Tomić** – dnevni list „Danas“ Beograd, **Drago Hedl** – novinar Hrvatska

Nikola Tomić:

Medijska kuća nije NVO i to je prosto činjenica. Mediji su uglavnom deo biznis sektora, dakle, kompanije koje se bave proizvodnjom informacija i bore se za svoje mesto na tržištu jer je ono vreme kada su nas finansirale različite vlade i fondacije prošlo. Danas smo svi na tržištu i zavisimo od broja čitalaca i broja reklama. Takođe, novinari nisu pre svega aktivisti, nego pre svega profesionalci. Dnevni list „Danas“ je relativno usamljen u Srbiji u svom načinu izveštavanja o regionu. Naravno da tu nismo sami i jedini, a ja ne bih ni voleo da je tako. Ono što je tipično za najtiražnije medije u Srbiji je da je samo loša vest iz regiona – vest. Ako treba da dam ocenu izveštavanja medija u kojem radim kao urednik političke rubrike, rekao bih da sam jako zadovoljan načinom na koji izveštavamo o normalizaciji u regionu, dok nisam baš zadovoljan načinom na koji pratimo suočavanje sa prošlošću na tom prostoru. Mediji u Srbiji žive od svežih vesti, od udarnih vesti i zato je jako teško potencirati priču o nečemu što se dogodilo pre 15 i više godina.

Boro Kantić:

Mediji mogu da izvještavaju, ali teško da mogu da pokrenu proces jer za to treba da postoje i druge inicijative, od običnih građanskih do onih koje su utemeljene na ključnim političkim zakonodavnim mjestima. Mediji teško da mogu da izvješte o nečemu što ne postoji. Ja lično mislim da proces pomirenja, bar u Bosni i Hercegovini, to bolje znam, da nikad

nije ni pokrenut na pravi i iskreni način, niti su postojali ljudi koji su imali želju i inicijativu da nešto oko toga postane... Mi u Mediacentru imamo bazu podataka koju svaki dan popunjavamo na osnovu dogovora i ugovora koji imamo sa svim dnevnim i sedmičnim novinama u BiH od 2003. godine. Vi odete u bazu i ukucate neki pojam koji vas zanima i onda vam baza izbaci sve tekstove gde se taj pojam spominje i tako lakše dolazite do informacija o nekim ljudima koji vas zanimaju, nekoj temi... Ja sam za potrebe nekog teksta koji sam radio prije dvije godine ubacio više iz svog nekog ličnog interesa riječ „pomirenje“ i riječ „rat“ i dobio sam nešto vrlo zanimljivo. Naime, u BiH od 2003. do 2008. Godine, pomirenje se spominje 1009 puta, a rat 8 853 puta. Jutros prije nego što sam došao ovdje, još jednom sam provjerio kako stoji baza podataka po istom pitanju – pomirenje iznosi 1981 put, a rat 24169 puta. Pominju se naravno u sasvim drugim kontekstima, ali je zanimljivo da se u ovdašnjim medijima 12 puta više spominje rat nego pomirenje... Zanimljivo je i da se riječ pomirenje skoro nikad ne spominje u pismima čitalaca, već najčešće u intervjuima. To je samo jedna mala indikacija da je u ovom društvu pomirenje riječ koja se tek stidljivo pomalja, dok je rat nešto što još uvijek dominira ovdašnjim medijskim diskursom. Dakle, ne u smislu odbrane medija, želim da kažem da još uvijek u BiH ne postoji dovoljan broj inicijativa koje bi odozdo pokušale da promjene ono što se u BiH dešava. Druga je tema kako mediji rade, koji je nivo profesionalizma itd. Odmah poslije rata su napravljene prve nacionalne komisije koje su trebale da istraže ratne zločine. Jedan novinar je o tome još 1997. napisao da, ako ovi nastave ovako da prebrojavaju svako svoje žrtve, mi ćemo i za pedeset godina ratovati oko podataka do kojih oni danas dođu.

RIJEČ UČESNIKA/CA – ILI PROTIV ŽALOPOJKI

Drago Hedl:

Počeo bih zapravo s jednom izrekom iz Slavonije, dijelu Hrvatske gdje ja živim, koja je učestala, a glasi - jesi li se rodio u čamcu? Ona se upotrebljava kad neko uđe u prostoriju a za sobom ne zatvori vrata, a ja je koristim iz razloga što su mediji 90-tih godina, dakle, prije 20 godina, širom otvorili vrata govoru mržnje, ali ih nisu zatvorili. I zbog toga se događa da sada nema tako drastičnih primjera govora mržnje kao devedesetih, ali sigurno se može naći dio medija koji će i dalje vrlo rado i sa velikom radošću dočekati neku situaciju kako će taj govor mržnje, na sofisticiraniji način, doći u medije. Mislim da je razlog zbog koga je situacija u medijima i dalje takva, što dobar dio ljudi koji su 90-tih bili rodonačelnici govora mržnje i danas su na svojim funkcijama, neki čak i na višim od onih na kojima su bili u vrijeme kada su svesrdno pomagali svojim političkim elitama u osvajanju prostora za rat i govor mržnje. Učinjeno je doista vrlo malo da se sankcioniraju oni koji su dolijevali ulje na vatru u godinama kada je to bilo najmanje prikladno. Kao što je poznato, u Hrvatskoj, kao

i drugdje na prostorima bivše Jugoslavije, nije provedena čak ni nekakva uvjetna lustracija među novinarima, među onima koji su sigurno doprinijeli da se rat izrodi u nešto za šta niko nije znao da će biti toliko krvavo. To nije provedeno i zbog neke lažne solidarnosti među novinarima. Ni novinarske organizacije nisu imale nikakvog posebnog razloga da to učine, sa izuzetkom kolega iz Srbije koji su napravili jedan veliki korak u tome kada su tražili da se ispita odgovornost ljudi koji su najviše pridonijeli širenju govora mržnje, pa su na osnovu toga podnijeli kaznene prijave protiv njih.

Ni Haški sud nije pokazao neko zanimanje da procesuiraju perjanice ratnohuškaškog novinarstva. Oni nisu bili ni predmet interesa hrvatske javnosti, nažalost. Što se može učiniti da bi se mediji vratili u neku normalu? Josipović se još nije ni vratio u Zagreb iz BiH, a već je počela jedna politička hajka na njega. Znači da politika još nije našla načina da te stvari koje su evidentne dovedu u red. Kako onda očekivati da se mediji bave tom lepezom tema što je učinjeno na pomirenju i kako da se tragovi rata što prije izbrišu?

Pravo da vam kažem, neugodno mi je sjediti ovdje i osjećati neku atmosferu nezadovoljstva stanjem u medijima, pa nezadovoljstva procesom pomirenja, a sjedim u prostoriji s ljudima koji pišu za Start bosanski, koji su iz E-novina, koji su iz H-altera, koji su iz Danasa, iz Mediacentra, slušam Dragu kako kuka, i razumijem ga zašto kuka... Ali ne zamjerite, ja sam star čovjek koji je košarku dosta pratio, pa mi je to kao da Majkl Džordan kuka da mu je kvaliteta košarke loša, ali dok je ti igraš košarka je dobra! A meni je važno da Drago još piše i da nije jedini u Hrvatskoj. Naravno, volio bih da je više ljudi tog standarda i kvalitete, ali dok imamo Dragu i Tihomira Ponoša i Borisa Pavelića, i niz drugih ljudi, ja se opredjeljujem da nisam nezadovoljan stanjem. Razumijem zašto vi koji ste iznutra jeste nezadovoljni, uredu...

Goran Božičević, Grožnjan, Hrvatska

Ne bih volela da se ovo pretvori u standardne žalopojke, mediji su grozni, ne možemo da dodemo do njih, takvi kakvi su, ne interesuje ih ili su neobrazovani... Mediji su sastavljeni od ljudi koji isto imaju svoje vrline i nedostatke, nekad su bolje obrazovani, nekad malo manje, nekad ih interesuje, nekad ne... Ono što mi je bitno da kad razgovaramo o svemu ovome prvo vidimo šta zapravo mi možemo da uradimo kao neko ko radi ono što radi, koliko smo mi svesni, koliko poznajemo kako funkcionišu mediji, koliko poznajemo jezik medija, odnosno koliko se trudimo da uspostavljamo odnose s medijima i sa novinarima unutar medija, koliko smo u stanju da razvijamo neku medijsku strategiju, koliko prilagođavamo svoj govor koji koristimo i medijima i javnosti, koliko nas uopšte razumeju...

Marijana Stojčić, Beograd, Srbija

I mirovne organizacije i mediji su uspjeli raditi zajedno. Mediji imaju ulogu da podsećaju na zločine. Pitam se je li to plafon, kad će biti moguće postupiti sveobuhvatnije. Ako zbrojite broj priloga o manjinskim žrtvama, to je pristojan broj, a opet, imamo portale, dnevne novine koje govore to, ali je potrebna šira priča... Fali mi strateško promišljanje kako podržati novine da se kompleksnije piše o tome, da se napravi dodatni iskorak, a da to ne ovisi o Josipoviću.

Vesna Teršelič, Zagreb, Hrvatska

Koliko je to interesantno medijima? Zavisi kako i gdje, u Hrvatskoj je ta tema zamorna i nikoga više ne zanima, stvarno više, ti zločini, ti tamo nešto... U BiH je totalno drugačije kad čitate Dane, nemate doživljaj da ste zagrabili u 2010. nego da ste u 1993. doslovno. A kako mediji nameću sami teme, često pišu ono što misle da javnost želi čuti. A BiH je primjer svih nas u regiji, sve što se događa u BiH je u biti preslikano. Koliko god mediji mislili da ideja pomirenja nije bitna, mislim da je to totalni previd i da nas to sve užasno pati. Ona formula seks-sport-skandal još uvijek preovladava.

Jelena Svirčić, Zagreb, Hrvatska

A IMALI SMO I RADIONICE...

KOJEG SU RODA RAT I POMIRENJE?

Voditeljica:

Nejra Nuna Čengić

(Centar za interdisciplinarnu postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu)

Cilj radionice je ukazati na rodnu dimenziju svakog aspekta ljudskog življenja, te specifično rata i procesa izgradnje mira (čiji bi specifični cilj bio pomirenje). Koncept roda (gender) pojavljuje se kao ključan za razumjevanje brojnih manifestacija ratnih aktivnosti, ali i postratne svakodnevnice. Stoga je potpuno nemoguće provoditi djelotvoran mirovni rad koji ne bi uključivao ne samo određeno znanje iz ove oblasti, već i uticaj na nju samu, njeno propitivanje i pomjeranje dominantnih društvenih obrazaca.

Unutar radionice osvijetlit ćemo koncept roda, te kroz ovu prizmu promatrati individualna iskustva u ratnom i postratnom periodu. Uvažavajući kontekstualne razlike perioda od početka 90-tih do danas, baviti ćemo se nekim od slijedećih pitanja: Šta se očekivalo od muškaraca, a šta od žena tokom rata i danas? Drugim riječima, koje su to bile poželjne društvene uloge muškarca i žene tada, te u kojoj mjeri one korespondiraju individualnim iskustvima? Kako ih (uloge) doživljavamo? Da li je danas drugačije? Da li je pomirenje moguće unutar postojećih ljudskih odnosa?

Realizacija radionice je zasnovana na interaktivnim metodama radioničarskog tipa.

KOLIKO KOŠTA TO ŠTO RADIMO? O IZGRADNJI MIRA I ČINJENJU ŠTETE SVOJIM RADOM

Voditelj:

Nenad Vukosavljević

(CNA Beograd/Sarajevo)

Ideja radionice jeste da istraži odnos kritičnosti i samokritičnosti unutar civilnog društva, da preispita postojanje uhodanih matrica i međusobnih odnosa i da otvori razmenu o važnim pitanjima, umesto ponude jednostavnih odgovora. Neka od pitanja kojima ćemo se baviti: Koja očekivanja u izgradnji mira postoje spram medija, političkih stranki i nevladinih organizacija?

Koliko graditelji mira primenjuju na sebi principe koje javno zagovaraju i kakve veze postoje između njihove/naše uspešnosti i sposobnosti da spram sebe samih budemo jednako kritični kao i spram drugih društvenih aktera? Koliko spremnosti na dijalog sa neistomišljenicima je poželjno, a kada taj dijalog postaje neprihvatljiv? Postoji li sukob između braniteljki/a ljudskih prava i graditelja/ki mira? Koliko su graditelji mira spremni na uspeh i svoje postupno samoukidanje? Postoji li instikt samoodržanja?

REKOM I VETERANI

Voditeljica:

Vesna Teršelič

(Documenta Zagreb)

Cilj radionice je da prezentuje dokle se stiglo sa procesom osnivanja Regionalne komisije za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava na području bivše Jugoslavije (REKOM). Radionica je takođe zamišljena kao prostor da ratni veterani daju svoje viđenje ovog procesa, te da se dobije jasniji uvid u način na koji predstavnici ove populacije gledaju na ovu regionalnu inicijativu.

ŠTO JE NAMA REGIJA DANAS? REGIONALNA DIMENZIJA RADA NA POMIRENJU

Voditelj: **Goran Božičević**, Miramida centar Grožnjan

Regija, region, ex-YU, bivša Jugoslavija, post-YU zemlje/države, Zapadni Balkan, SEE... Mnogi od nas svakodnevno upotrebljavaju ove pojmove, mnogo veći broj ljudi ih samo sluša ili čita. Što oni opisuju? Kako to opisuju? Zašto to tako opisuju? Koje je njihovo "pravo" značenje, koja su skrivena značenja? Kako znati razliku? Kako na prostore bivše nam zajedničke države gleda iz Portoroža a kako iz Struge? Koliko je i za koga "regija" (Regija?) realnost, a koliko fikcija?

Što je ljudima iz moga kraja regija danas? Kome treba regija i zašto? Kome ne treba?

Na ovoj radionici želimo propitivati, razgovarati, sagledavati naš odnos prema regiji iz uglova i kutova. Regionalni rad na pomirenju zanima nas isto tako kroz propitivanja. Koliko je primjeren regionalni rad na pomirenju? Kako možemo drugačije raditi regionalno? Gdje trebamo pojačati, kakve pristupe trebamo napustiti?

RIJEČ UČESNIKA/CA – ILI IPAK SE NEŠTO I POSTIGLO...

Nije samo da ljudi žive u Prijedoru, imamo opet neki pokazatelj gore u Bosni, imali smo tu nesreću da nas je rat malo više pogodio nego neka druga područja, a možda imamo i najznačajniji povratak i imamo uspostavljanje te multietničke zajednice i suživota među ljudima koji su bili u određenom trenutku na različitim stranama. I ono što je pozitivno je da mi imamo u Prijedoru fantastične primjere, često da Bošnjaci zapošljavaju Srbe u privatnim firmama i Srbi zapošljavaju Bošnjake. Problem je tu što se, nažalost, to ne dešava i u javnim institucijama, preduzećima, tamo gde bi trebalo da imaju osjećaja za to. Imamo jedan fantastičan primjer, imamo uspostavu mješovitih brakova, znači nakon svega, čak i u nekim ekstremnim porodicama, koje su imale žrtve i na tom nivou se sklapaju, bilo da Bošnjaci žene Srpkinje, bilo da Srbi žene Bošnjakinje i to je mislim strahovito važan i dobar pokazatelj da tog suživota ponovo ima, uprkos svemu što se ne dešava da bi taj suživot bio uspostavljen. I to je nešto što nam daje nekog optimizma da i pored toga što se ne radi ima dovoljno toga da nas sam život demantuje, sam život stvara situacije i sve je više ljudi...

Edin Ramulić, Prijedor, BiH

Izazovi su mi svugdje, ali vidim svugdje i mogućnosti. To mi je dobro dok me drži. Vidim da postoji, možda su male naznake, možda su samo kratki bljeskovi toga, ali to te pogura dok ne naiđe sljedeći veliki izazov. Mislim da ljudi polako, čini mi se, iako idemo opet u nasilje, imaju potrebu za smirajem, umorni su od nasilja, bar mi se čini, mada ne izgleda tako na ulicama. Mogućnosti su mnoge jedino što treba jako puno energije, jaaaako puno strpljenja sa sobom, prije svega, a sa drugima balansirati između situacije i svjetla prema kojem

ti furaš pa kako tako. Zapravo nemamo alternativu, alternativa je radi šta možeš koliko možeš i to je to. Možda je malo, možda ćeš se upitat, možda ti se čini ovo je ništa, pa šta ja ovdje, šta ja u ovoj školici, u ovoj periferiji, i onda sretnoš nekog čovjeka i on ti kaže – onda kad ste vi, ja sam se sjetio, pa promislio... Odlično, evo ga, nešto je ostalo!

Venira Alihodžić, Zenica, BiH

Ono što je meni važno jesu upravo skupovi poput ovog. Ja sam za dva dana dobio više nego što bih za kompjuterom dobio za pola godine. Mislim da je veoma važan regionalni rad a dosta sam osviješten da u BiH međuentitetski rad nije prepoznat kao ovaj regionalni. Zašto ovo govorim? Govorim jer imamo bar tri jasno odijeljene teritorije, negdje te podjele idu između gradova, entiteta, a negdje te podjele dijele ulice, ili da ne kažem da imamo škole koje dijele zidovi. To je moja lična frustracija. Gdje vidim izlaz? Izlaz vidim iz rada na ličnom nivou, podjela ličnih iskustava, da se ljudi povežu, vraćam se ljudskoj humanoj razini.

Emir Džidić, Zenica, BiH

U međureligijskom dijalogu, zajednice koje su bile velikim dijelom akteri svih tih događanja trebale bi jedan takav sličan proces da pokrenu, jer taj trend globalnih susreta religija i civilizacija očito neće moći preskočiti tu stepenicu sagledavanja šta se desilo u prošlosti i kako se s tim nositi. Tako da je svako iskustvo koje sam dobio ovdje korisno. Na ovoj konferenciji sam dobio veliki broj izazova, čak sam dobio više pitanja nego odgovora što je uvijek konstruktivno, ali sam dobio kvalitetna pitanja, pogotovo mi se urezalo to pitanje kod veterana, jer su oni dominirali čitavim skupom i njihove teme. Kako oni da pokrenu

proces pomirenja, to je zbog velikog broja ljudi koji je bio učesnik svih tih događanja u čitavom regionu da je očito da bez njih neće moći. Primijetio sam sav taj problem kako da ljudi sebi objasne rat, da su oni proveli četiri godine u blatu, da su možda izgubili dijelove tijela, da su izgubili prijatelje i da je sve to bilo uzalud i bezvezno i možda nije bilo potrebno. Da li kod njih na taj način suočavanja s prošlošću riješava problem ili ga produbljuje ili čini frustracije? Da li ga čini boljim dijelom društva za razliku od onoga što im se nudi danas, a to je da svaka strana, svaki vojnik ima osjećaj smisla, osjećaj žrtve, da on u ormanu čak čuva počasnu uniformu ordenje koju je dobio i da sa ponosom izlazi i svojoj djeci govori da je bio spreman žrtvovati svoj život za njihovu slobodu. Gdje naći tu sredinu gde primijetiti svu apsurdnost rata, a ne napraviti od jednog najvećeg dijela populacije ljude kojima je potrebna pomoć, ljudi za koje smo čuli koji su na granici ptsp-a, slučajevi kojima država treba da pomaže, da liječi, ljudi koji se osjećaju iskorišćeni, zloupotrijebljeni, ta mi je dilema jedna od najkrupnijih, koja mi do kraja nije razjašnjena. Čak u neformalnom skupu sam pokušavao da pitam ljude koji imaju više iskustva u radu s tom populacijom, gdje naći mjeru, stvarno mi ostaje pitanje za ubuduće.

Muhamed Jusić, Bugojno, BiH

I meni je na neki način dovoljno ovo što sam video sada, na ovoj radionici na kojoj sam bio je sedelo 12 veterana i nekih 6-7 osoba koje nisu veterani i pričali kako da pomognemo proces pomirenja u regiji, vrlo dobronamerno, iskreno, spremno uz strahove i dileme, i pričali smo. Meni je to u odnosu na 1999. godinu kad sam ja počeo s ovakvim stvarima da se bavim neverovatan pomak, tad nisam mogao da zamislim ovu situaciju koja se sada dešava.

Milan Colić, Beograd, Srbija

KAKO SU IZVJEŠTAVALI MEDIJI?

<http://www.dw-world.de/dw/article/0,,5503485,00.html>

TREBA LI NAM POMIRENJE U REGIJI?

Autorka:

Ljiljana Pirolić

(Deutsche Welle)

Pod nazivom „Susjedi, a ne neprijatelji“, u Sarajevu je održana konferencija čiji je cilj suočavanje sa prošlošću, pomirenje i izgradnja mira u regionu bivše Jugoslavije.

„Okupilo se oko šezdeset ljudi koji se već godinama bave radom na temama suočavanja sa prošlošću, mira i pomirenja u regiji. Učesnici su različitih profesionalnih usmjerenja: imamo veterane rata, članove različitih udruženja iz BiH, Srbije i Hrvatske, tu su novinari iz sve tri države, političari, ali i aktivisti iz organizacija koje se bave zaštitom ljudskih prava“, kaže Tamara Šmidling iz sarajevskog Centra za nenasilnu akciju i dodaje da je važno da se vidi dokle se stiglo na putu pomirenja i šta bi moglo i trebalo još da se uradi. Tri dana učesnici konferencije su se bavili pitanjima od zajedničkog interesa za sve tri države. „Viktimizacija kao prepreka pomirenju“, „Trebali li nam pomirenje u regiji?“, „Šta je nama regija danas?“ i „Mediji i pomirenje“, samo su neke od tema o kojima su razgovarali.

Zajednički spomenik svoj djeci

„Odavdje iz Sarajeva, glavnog grada Bosne i Hercegovine, konačno bi trebalo da krene jedna ideja, a riječ je o djeci... Ako je riječ o žrtvama na ovom prostoru, onda je prvo iz Sarajeva trebala da krene ideja o jednom spomeniku, koji će biti spomenik svoj djeci u Sarajevu“, rekao je Radomir Kezunović, donedavni gradonačelnik Istočnog Sarajeva i naglasio da bi to bio spomenik djeci, bez

obzira na to jesu li ona srpska, hrvatska ili bošnjačka. „Snažno podržavam ideju o tom spomeniku, jer ako želimo Sarajevo kao glavni grad BiH, ako imamo priliku da stvorimo paradigmu BiH kao države, onda ideja o pomirenju treba da krene iz Sarajeva, a prva i najbolja prilika je da krenemo sa djecom, najnevinijim žrtvama rata i da im podignemo zajednički spomenik. Kad dodemo u situaciju, kao što smo bili došli prije neki dan, da neki ljudi krenu nasilnim metodama da rješavaju neke probleme ovdje u BiH, kad krenu na rušenje vlada i zgrada, da se svi okupimo oko tog spomenika i da tu pokušamo da nademo zajednička rješenja“, rekao je Kezunović i naglasio da bi to mogla da bude jedna od priča o pomirenju na lokalnom nivou. Zaključujući svoju diskusiju, Kezunović je istakao da do sada nije bilo dovoljno volje da se pokrenu procesi za pomirenje u regiji, ali je podvukao da su nedavne izjave predsjednika Hrvatske i Srbije značajne za otpočinjanje tog procesa.

Najuspješniji projekat te vrste u svijetu

Manipulacija žrtvama i pitanje istine je nešto što je stup procesa pomirenja. To je elementarno pravo i preduslov da bi se uopće racionalno razgovaralo o tome. Bez obzira na sadašnje probleme Instituta za traženje nestalih, to je državna institucija koja ima uspjeha i ako mjerite ono što je do sada BiH postigla u traženju nestalih, možda ćete se malo iznenaditi, ali, to je najuspješniji projekat te vrste u svijetu“, rekla je Saliha Đuderija, pomoćnica ministra u Ministarstvu za ljudska prava BiH i dodala da je pronađeno i identificirano više od polovine nestalih. „Mnogi ne mogu ili ne žele da shvate da je u pitanju proces koji traje u kontinuitetu i to će tako biti još godinama. To je nešto stvarno sa čime mi živimo svaki dan u BiH. Taj projekat

se čak i ne finansira unutar države i sistema gdje se odvija“, rekla je Saliha Đuderija.

Jeste paradoksalno, ali i nije

„Ovo što se danas dešava, susret Silajdžića i Tadića na neutralnoj teritoriji (u Turskoj, op. aut.), je nešto fantastično za opšte stanje u regiji, a šta će od toga biti ja ne znam. Događaj kao događaj je sjajan jer, ako već nismo bili u stanju da bez posredovanja pričamo kao ljudi, dakle, oni da pričaju kao ljudi, jer većina običnih smrtnika mogu da pričaju kao ljudi bez posrednika, onda zašto da ne? Jeste paradoksalno na prvi pogled, ali ustvari i nije. Nije s obzirom na bliskost Sarajeva i Ankare, a u jednom razgovoru naš ministar Vuk Jeremić mi je rekao da Srbija doživljava Tursku kao partnera“, istakao je Nikola Tomić, novinar beogradskog lista „Danas“ i dodao da stabilnost Balkana ne može da se oslanja samo na Evropsku uniju i da Srbija vidi Tursku kao bliskog partnera sa kojim će sve tješnje saradivati.

Čak i recesija pomaže

„Ono što je kod pomirenja važno, to je da ono mora biti iskreno utemeljeno i mora mu se vjerovati. Ja se vama ne mogu ispričati, ako kod vas ostaje neki utisak da sam ja to napravio iz neke koristi, ili zato što mi je to neko savjetovao. Mislim da je sada jako dobar trenutak, mislim da nam čak pomaže i ova nesretna recesija, jer ljudi se vraćaju nekim osnovnim stvarima. Više ih ne možete ‘kupiti’ nekim jeftinim pričama, ne možete ih zamajavati sa nekom povišicom od 20 maraka ili 50 maraka, ljudi se vraćaju na ono što se dogodilo, gledaju i rekapituliraju“, rekao je Goran Božičević, aktivista udruge Miramida iz Grožnjana u Hrvatskoj. On je dodao da je važno da se vode dva procesa: jedan među političarima koji imaju pristup medijima i donose odluke, a drugi u lokalnim zajednicama, da ljudi počnu govoriti šta se zaista dešavalo, ali da to ne govore u četiri oka ili između svoja četiri zida. „Važna su okupljanja na razini zajednice gdje se ljudi poznaju i bitno je da kažu ‘prošao sam to i to i sve se tako desilo’. Uvijek će se naći neko ko će tu priču potvrditi ako je istinita, ili negirati ako nije. Važna su javna svjedočenja i važno je otvarati prostor za društvo u kojem ćemo moći pravilno odgovoriti nove generacije“, rekao je Goran Božičević.

<http://www.e-novine.com/drustvo/36941-Pomirenje-hrabrih.html>

KONFERENCIJA

„SUSJEDI, A NE NEPRIJATELJI“

U SARAJEVU: POMIRENJE JE ČIN HRABRIH

Žarka Radoja

(E-novine)

Pomirenje u regionu, uloga veterana, političara i medija u procesu izgradnje mira te suočavanje sa prošlošću bili su tema četverodnevne konferencije „Susjedi, a ne neprijatelji“ koja je u Sarajevu održana od 22. do 26. aprila

Četiri dana razgovora o procesima pomirenja iz ugla skoro svih bitnih društvenih faktora iz BiH, Hrvatske i Srbije značajan je korak naprijed u regionalnoj saradnji koja bi trebalo da doprinese izgradnji mira na ovim prostorima. To jeste dugotrajan i težak, ali neophodan proces ukoliko se želi stabilnost u regionu. Kakva je u procesu izgradnje mira uloga veterana, civilnog sektora, političara i medija bilo je govora na četvorodnevnoj konferenciji „Susjedi, a ne neprijatelji“ koju su u Sarajevu organizovali Centar za nenasilnu akciju i Miramida centar iz Grožnjana.

Ovo je prva velika konferencija na temu pomirenja u kojoj su učestvovali predstavnici iz sve tri republike koje su bile direktni akteri rata tokom devedesetih godina.

Veterani i pomirenje

Adnan Hasanbegović iz Centra za nenasilnu akciju govorio je o ulozi veterana ističući ih kao jedan od najvažnijih faktora u procesu pomirenja.

„Neprijateljski veterani danas sjede i promišljaju kako ići ka pomirenju. To je jedan

jako važan mirovni akt. Ne moraju ništa ni da naprave, ali to što su se sreli je čin koji nosi ogroman potencijal. Naravno da tu postoje velike razlike, kompromisi, neslaganja, ali to je, po meni, nužnost koju nosi mirovni proces.. Kada oni govore mirovne poruke, to se daleko jače čuje nego kad to kaže neko ko nije bio veteran – upravo taj politički uticaj je jako bitan. To je veliki doprinos smanjivanju neprijateljstva; kada u vašu sredinu zajedno dođu bivši neprijatelji i obilaze stratišta, to lokalnom stanovništvu šalje smirujuću poruku. Naročito kada se tu dešava iskrena empatija. Na takvim susretima smo imali stvarno iskrena propitivanja šta se tu desilo. Suštinska priča je topljenje neprijateljstva kroz spoznavanje čovjeka sa druge strane kao meni bliskog. Veterani su pokazali hrabrost u radu, a danas je hrabrost biti dio procesa u pomirenju jer to od nas traži veliki iskorak iz te nekakve kutije ili ideje u koju nas društvo vraća. Kada izađemo iz te kutije, ponudimo „neprijatelju“ da se družimo, svjesni smo da će nas naša zajednica, u najmanju ruku čudno gledati. Veterani imaju taj potencijal. Organizovali smo zajedničke posjete veterana stratištima. To je bio ritual pomirenja, geste odavanja pošte žrtvama bez obzira na naciju, poruka društvu koja smiruje antagonizme, unosi duh drugačijeg pogleda na sve“, istakao je Hasanbegović, koji je i sam veteran rata u BiH.

Bez obzira u kojem ste gradu ili selu živjeli 1992. godine, ako ste uzeli oružje da branite svoj grad, to je bila velika hrabrost. Još je veća hrabrost danas odlučiti se na pomirenje, a to je isto tako važan čin kao odbrana 1992. godine (P. Kojović)

Profesor filozofskog fakulteta, Ugo Vlasisavljević, govoreći o ulozi veterana u pomirenju, predstavio je drugačiju percepciju veterana od one kojoj se svakodnevno svedoči u medijima i kolektivnim, etničkim shvatanjima. Govoreći o ulozi veterana u poslijeratnom poretku, Vlasisavljević je istakao da oni služe kao junaci

ratnih priča u legitimizaciji vladajućeg poretka.

„Veterani igraju značajnu ulogu u poslijeratnom periodu. Njih poslijeratno društvo slavi kao posebno zaslužne građane, upravo zato jer su dali značajan, često nemjerljiv, doprinos u ratu. U skupu veterana postoje posebno zaslužni borci; u prethodnom sistemu oni su imenovani kao narodni heroji, a danas se imenuju kao borci sa posebnim zaslugama. Poslije svakog rata imate novu gramatiku, nova lektira se uvodi u školu, nova književnost se kanonizira. Poslije svakog rata instalira se novi politički režim i nova interpretacija kolektivnog identiteta. Nije istina da na ovim prostorima postoji kontinuitet etičkih identiteta iz rata u rat. Upravo obratno, ako radite arheologiju posljedica rata onda ćete vidjeti vrlo značajne metamorfoze kolektivnog identiteta zahvaljujući ratu. Veterani predstavljaju inženjere tog poslijeratnog poretka“ istakao je u svom uvodnom izlaganju Vlasisavljević.

On je napomenuo da su svi politički sistemi na prostorima bivše SFRJ izašli iz rata, odnosno da ne postoji režim ili dominantna politička ideologija koja nije ishod tj. posljedica rata, a to je činjenica koja se malo uzima u obzir.

„Veterane ne možemo uzeti samo kao ratnike, oni su revolucionari ili akteri politike, oni koji svoj temelj postavljaju u društveni poredak koji poslije njih slijedi; oni su jezikoslovci i ideolozi.

Važna je i paradigma koja je dovedena do vrhunca u socijalističkom poretku – veteran je političar par excellence. Ni domaći veterani u BiH ni u susjednim zemljama nisu svjesni da oni nikada više ne mogu zauzeti onu poziciju koju su imali u prethodnom sustavu. Veterani moraju prihvatiti da u liberalnoj demokraciji ne predstavljaju „svete ljude“ nego su jednaki sa svim građanima. To je, bar u ovom trenutku, posebno u BiH i Hrvatskoj,

nemoguće očekivati. Sav legitimitet izgrađen je na veteranima s tim što je došlo do razdvajanja. Za razliku od socijalizma, današnji političari nisu išli na bojišnice. Političar je sjedio u parlamentu, slikao se u uniformi i ponekad obišao ratište ali nije bio učesnik u onoj vrsti borbe kao političari u prethodnom ratu. To je vrlo značajna razlika jer oni nemaju legitimitet kao narodni heroji i u tom smislu sad se moraju oslanjati na veterane; kada odlaze na promocije, moraju se predstavljati kao dio tih snaga iako stalno postoji sjena sumnje između njih i veterana. Naime, oni su birokrate, njihova interpretacija rata, a ne učešće u ratu, bila je dio rata, što veterani osjećaju kao manipulaciju. Taj raskol između dva tipa legitimacije govori o kontinuitetu, o potrebi da mi i dalje imamo jedan posvećeni poredak, da političari barataju veteranima kao svetim ljudima“, istakao je Vlasisavljević.

Politika, mediji, pomirenje

Politika i mediji mogu da učestvuju u procesu pomirenja istom onom snagom kojom su učestvovali da se dogodi ono što smo gledali i živjeli 1992-1995. godine. Iako je od rata u BiH prošlo 15 godina, iz današnje perspektive zemlja se nalazi u najtežoj situaciji od 1995. godine. To pokazuje da sistem ne funkcioniše i da političari vode zemlju u potpuno pogrešnom pravcu, ako se taj zajednički cilj ka općem boljitku od mnoštva ličnih interesa uopće može prepoznati... Problem BiH je problem i cijelog regiona jer, nažalost, zemlje koje su garanti Dejtonskog sporazuma igraju veliku ulogu u izgradnji i/ili razgradnji mira. Zato su nekoliko puta na konferenciji pomenuti nastup predsjednika Hrvatske Ive Josipovića te dolazak Borisa Tadića u Srebrenicu, odnosno poruke koje Tadić povremeno šalje o cjelovitog BiH. Međutim, s druge strane, također kao garanti mira javili su se Vlada Hrvatske koja je skoro pa zatražila ostavku predsjednika Josipovića i ministar spoljnih poslova Srbije, koji koristi svaku priliku da da

vjetar u leđa Miloradu Dodiku i njegovoj politici buđenja nacionalizma u RS. U takvoj BiH veoma je teško gledati naprijed i verovati da se može bolje i drugačije. Izgradnja mira i pokušaj pomirenja u bilo kom obliku mnogo je naporniji i teži. Prema mišljenju Peđe Kojovića iz Naše stranke, problem u BiH je što današnja politika predstavlja retardirani dio društva BiH.

„Svi smo mi u 2010. godini, jedino su oni u 1992. godini. Pitanje nije da li nam treba pomirenje nego kako do njega doći. Da bi se to dogodilo, moramo postaviti pitanje šta se događalo od 1992. do 1995. godine. Naše istine su fragmentirane. Ja mogu reći svoju istinu, iz svoje ulice, ali putujući po BiH u toku rata shvatio sam da postoji i druga strana priče. Kada ćemo biti spremni da čujemo i uvažimo drugu stranu priče ja ne znam ali jedno je sigurno: postoje neke stvari o kojima se ne da razgovarati. Stranke na vlasti su dosta uspješne u proizvodnji sukoba i stvaranju barijera. One su proizvele i završile rat, ali su nastavile da ga vode drugim sredstvima. Bez obzira

u kojem ste gradu ili selu živjeli 1992. godine, ako ste uzeli oružje da branite svoj grad, to je bila velika hrabrost. Još je veća hrabrost danas odlučiti se na pomirenje, a to je isto tako važan čin kao odbrana 1992. godine”, istakao je Kojović.

Naslanjajući se na priču o vođenju rata drugim sredstvima, bivši gradonačelnik Istočnog Sarajeva Radomir Kezunović podsjetio je na inicijativu postavljanja krsta na Trebeviću, koji bi se vidio iz cijelog Sarajeva. Zahvaljujući njemu, krsta neće biti, ali je to platio političkom karijerom.

„Drugi primjer je spomenika djeci poginuloj u opkoljenom Sarajevu. Nažalost, u tom projektu nisam uspio da dam doprinos uspostavljanju pomirenja kao u prvom. Ako već govorimo o djeci, najnevinijim žrtvama rata, smatram da je iz Sarajeva trebala da krene inicijativa za spomenik svojoj djeci Sarajeva jer ovaj grad nije imao samo jedan, nego tri obruča opsade. Iz Sarajeva treba da krene ideja pomirenja, a prva i

najbolja jeste da podignemo spomenik najnevinijim žrtvama rata, svojoj djeci ovog grada. Do sada je borba za pomirenje bila potpuno zanemarena, izjavama dvojice predsjednika susjednih država ona je polako krenula u dobrom pravcu. Nadam se da ćemo takve izjave uskoro čuti i iz BiH”, rekao je Kezunović.

Pored njih, na debati „Trebalo li nam pomirenje u regionu” učestvovala je i Saliha Đuderija iz Ministarstva za ljudska prava koja je podsetila na probleme sa kojima se suočava u svom dugogodišnjem radu na pronalazanju nestalih.

Kroz dvosatnu diskusiju debatovalo se i o ulozi medija u procesu pomirenja kroz koju su učesnike vodili bivši novinar Feral Tribune Drago Hedl, direktor Media Centra Sarajevo Boro Kontić i urednik informativne rubrike dnevnog lista Danas Nikola Tomić. Iako se razgovaralo o tužbi za podsticanje na ratne zločine koje je Tužilaštvo Srbije najavilo prošle godine, tužbi NUNS-a za istu stvar, te o nenalaženju načina da se mediji u regionu izbore sa recidivima iz devedesetih godina koji su još uvek prisutni u skoro svim medijima u regionu, diskusija se dotakla i teme civilnog sektora i slabe promocije onoga što rade u javnosti.

Nije istina da na ovim prostorima postoji kontinuitet etičkih identiteta iz rata u rat. Upravo obratno, ako radite arheologiju posljedica rata onda ćete vidjeti vrlo značajne metamorfoze kolektivnog identiteta zahvaljujući ratu. Veterani predstavljaju inženjere tog poslijeratnog poretka (U. Vlasisavljević)

Treba podsjetiti, da čak i kada se neka kampanja nevladinih organizacija i civilnog sektora kvalitetno najavi, mediji nisu preterano zainteresovani da isprate takve događaje. Podsetićemo, prošle godine na okruglom stolu o zločinu u Vukovaru, prvi put nakon 18 godina

organizovanom u Beogradu, nije bilo ni jednog većeg medija, javnog servisa ili tiražnijih dnevnih novina. Slično se desilo sa Okruglim stolom o Medačkom džepu nedavno organizovanom u Zagrebu. Procene su negativne, tu su se složili i Kontić i Hedl, da se prosto ne vidi rešenje problema sa načinom funkcionisanja medija na ovim prostorima. Međutim, činjenica je da postoji određeni broj novih portala koji se zalažu za pomirenje, koji funkcionišu na principu regionalnih medija i nude novu dimenziju pristupa sagledavanju stvari. Činjenica da ti mediji imaju dobru čitanost pokazuje da postoji interesovanje za dešavanja u regionu, bez obzira što se to u medijskim realnostima unutar samih zemalja ne vidi.

Prva konferencija o pomirenju završena je ulogom medija, a kroz četiri dana mogle su se čuti različite dimenzije pristupa i shvatanja tog procesa. Na jednom mjestu okupili su se veterani koji su se borili na svim stranama u ratu, civilni sektor, mediji iz regiona i političari iz BiH. Na jednom mjestu oko 60 učesnika razgovaralo je o suočavanju s prošlošću, pomirenju i, na kraju, uspostavljanju dugoročnog mira.

„Činjenica da su na ovom skupu učestvovali veterani iz različitih vojski koji aktivno rade na izgradnji procesa mira među tim istim zaraćenim stranama, dovoljno govori. U procesu pomirenja važno je da se vode dva procesa: jedan među političarima koji imaju pristup medijima i donose odluke, a drugi u lokalnim zajednicama, da ljudi u zajednici počnu govoriti šta se zaista dešavalo. Važna su javna svjedočenja i važno je otvoriti prostor za društvo u kojem ćemo moći pravilno odgajati nove generacije”, zaključio je Goran Božičević iz Miramida centra Grožnjan.

Ova brošura je dio projekta „Izgradnja mira na Zapadnom Balkanu – od normalizacije do pomirenja“ financiranog od strane Norveškog ministarstva vanjskih poslova.

Kontakti:

CNA Sarajevo

Kranjčevićeva 33
71000 Sarajevo, BiH

Tel: +387 33 260 875, 260 876

Fax: +387 33 260 875

E-mail: cna.sarajevo@nenasilje.org

CNA Beograd

Sudentski trg 8
11000 Beograd, Srbija

Tel: +381 11 2637-603, 2637-661

Fax: +381 11 2637-603

E-mail: cna.beograd@nenasilje.org

www.nenasilje.org

Aktivnost je finansijski podržana od

Norveškog ministarstva spoljnih poslova
Norwegian Ministry of Foreign Affairs